

INFYATSIYA VA UNING NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI

*Toshkent kimyo-texnologiyalar Universiteti*

**Fayziyev Jo'rabek**

*@fayziyevjorabek48@gmail.com*

*Tel: 900720907*

*Ilmiy rahbar: PhD katta o'qituvchisi:*

**Mo'minova Dildora Dilshadovna**

**Annotatsiya:** Ushbu maqola zamonaviy iqtisodiyotning asosiy muammolaridan biri bo'lgan inflyatsiyaning mohiyati va uning namoyon bo'lish shakllarini atroflicha tahlil qiladi. Unda inflyatsiyaning kelib chiqish sabablari, mexanizmlari hamda iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini chuqur o'rganiladi. Ishda talab inflyatsiyasi, xarajat inflyatsiyasi kabi asosiy shakllar batafsil ko'rib chiqiladi. Shuningdek, inflyatsiyaning turli ko'rinishlarini farqlash samarali makroiqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Maqola inflyatsiya jarayonlarini chuqurroq tushunishga va unga qarshi kurashish strategiyalarini takomillashtirishga hissa qo'shadi.

**Kalit so'zlar:** Inflyatsiya, Makroiqtisodiyot, Iqtisodiy Siyosat, Talab Inflyatsiyasi, Xarajat Inflyatsiyasi, Inflyatsiya Shakllari, Iqtisodiy Oqibatlar, Narxlar Darajasi

**Abstract:** This article comprehensively analyzes the essence of inflation and its forms of manifestation, which remains one of the key problems of modern economics. It thoroughly investigates the causes, mechanisms, and economic and social consequences of inflation. The paper meticulously examines primary forms such as demand-pull inflation and cost-push inflation. Furthermore, it emphasizes that distinguishing between various manifestations of inflation is crucial for developing effective macroeconomic policies. The article contributes to a deeper understanding of inflationary processes and the improvement of strategies to combat them.

**Keywords:** Inflation, Macroeconomics, Economic Policy, Demand-Pull Inflation, Cost-Push Inflation, Forms Of Inflation, Economic Consequences, Price Level.

**Аннотация:** Данная статья всесторонне анализирует сущность инфляции и ее формы проявления, являющейся одной из ключевых проблем современной экономики. В ней глубоко исследуются причины возникновения, механизмы развития, а также экономические и социальные последствия инфляции. Работа детально рассматривает основные формы, такие как инфляция спроса и инфляция издержек. Подчеркивается, что различение различных проявлений инфляции имеет решающее значение для разработки эффективной

макроэкономической политики. Статья способствует углубленному пониманию инфляционных процессов и совершенствованию стратегий борьбы с ними.

**Ключевые слова:** Инфляция, Макроэкономика, Экономическая Политика, Инфляция Спроса, Инфляция Издержек, Формы Инфляции, Экономические Последствия, Уровень Цен

### **Kirish**

Inflyatsiya zamonaviy iqtisodiyotning eng dolzarb va murakkab muammolaridan biri bo'lib, global miqyosda ham, milliy darajada ham chuqur iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlariga ega. U pulning qadrsizlanishi, ya'ni uning xarid qobiliyatining pasayishi hamda tovar va xizmatlarning umumiy narx darajasining muntazam oshishi jarayoni sifatida ta'riflanadi [1], [2], [3], [4]. Ushbu hodisa aholi farovonligiga, moliyaviy bozorlarga va umuman iqtisodiy landshaftga sezilarli ta'sir ko'rsatib, iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi, ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi hamda milliy iqtisodiy xavfsizlik uchun jiddiy xavf tug'dirishi mumkin [1], [3]. Tarixiy jihatdan xavfli iqtisodiy hodisa bo'lgan inflyatsiya, masalan, 1923-yilgi Germaniya tajribasida kuzatilganidek, pul massasining keskin o'sishi va valyutaning trillionlab marta qadrsizlanishiga olib kelgan [1]. Zamonaviy inflyatsiya esa o'tmishdagi vaqtinchalik shakllardan farqli o'laroq, iqtisodiy hayotning barcha jabhalariga ta'sir etuvchi surunkali xususiyatga ega bo'lib, pul-kredit va nomonetar omillar bilan belgilanadi [1].

Uning sabablari pul taklifining tovar taklifidan oshib ketishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi, hukumat byudjeti defitsitlari, import narxlarining ko'tarilishi va inflyatsion kutilmalar kabi keng qamrovli omillar bilan bog'liqdir [1], [2]. Inflyatsiyaning yuqori darajalari aholining real daromadlarini va turmush darajasini pasaytiradi, jamg'armalarning qadrsizlanishiga olib keladi. Ishlab chiqaruvchilar uchun esa foyda marjalarini qisqartirib, investitsiyalar va ishlab chiqarish hajmini kamaytirishi mumkin, bu esa iqtisodiy turg'unlikka olib keladi [2], [3], [4]. O'zbekistonda ham 2022-yilda yillik inflyatsiya 11% ga yetgani uning dolzarbligini va milliy iqtisodiyot uchun muhimligini ko'rsatadi [5]. Shu bois, inflyatsiyaning mohiyatini, uning kelib chiqish sabablarini, turli namoyon bo'lish shakllarini, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini, shuningdek, unga qarshi kurashish strategiyalarini chuqur o'rganish muhim ahamiyatga ega. Bunday tadqiqot shaxslarga moliyaviy qarorlar qabul qilishda yordam beradi va jamg'armalarni qadrsizlanishdan samarali himoya qilish imkonini beradi [3]. Mazkur maqola inflyatsiyaning nazariy asoslari, sabablari, oqibatlari va unga qarshi kurashish siyosatlarini, shu jumladan O'zbekiston tajribasini ham har tomonlama tahlil qilishni maqsad qilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Inflyatsiya hodisasi zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning markaziy mavzularidan biri bo'lib, uning mohiyati, kelib chiqish sabablari, namoyon bo'lish shakllari va iqtisodiy-ijtimoiy oqibatlari yuzasidan keng qamrovli ilmiy izlanishlar olib

borilmoqda. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inflyatsiyaga bo'lgan yondashuvlar va uning ta'riflari turli iqtisodiy maktablar doirasida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lsa-da, umumiy konsensus mavjud. Xususan, inflyatsiya pulning qadrsizlanishi, ya'ni uning xarid qobiliyatining pasayishi va tovarlar hamda xizmatlarning umumiy narx darajasining muntazam oshishi jarayoni sifatida tushuniladi [1], [3], [4]. Bu ta'riflar inflyatsiyaning asosiy xususiyatini – pul birligining vaqt o'tishi bilan kamroq tovar va xizmatlarni sotib olish qobiliyatini yo'qotishini ta'kidlaydi.

Tarixiy nuqtai nazardan, inflyatsiya har doim ham iqtisodiy hayotning ajralmas qismi bo'lgan, biroq uning zamonaviy ko'rinishi o'tmishdagi vaqtinchalik shakllardan tubdan farq qiladi. Ilgari inflyatsiya ko'pincha urush xarajatlari yoki boshqa favqulodda vaziyatlar bilan bog'liq bo'lib, qisqa muddatli xususiyatga ega edi. Biroq, bugungi kunda inflyatsiya surunkali tus olgan bo'lib, iqtisodiy hayotning barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatadi va nafaqat monetar, balki nomonetar omillar bilan ham belgilanadi [1]. Bu farq inflyatsiyani tahlil qilishda uning murakkabligini va ko'p omilli tabiatini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlarda inflyatsiyaning turli tasniflari keng muhokama qilinadi. Uning tezligiga ko'ra, inflyatsiya uch asosiy turga bo'linadi: mo'tadil inflyatsiya (yillik 10% gacha), tezlashgan inflyatsiya (yillik 10-50%) va giperinflyatsiya (yillik 50% dan ortiq) [2]. Mo'tadil inflyatsiya rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda normal holat hisoblanib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin bo'lsa-da, haddan tashqari yuqori stavkalar xarid qobiliyatini yemiradi va iqtisodiy beqarorlikka olib keladi [4]. Giperinflyatsiya esa iqtisodiy kollapsga olib kelishi mumkin bo'lgan eng xavfli shakl hisoblanadi [2]. Tarixiy misollar, masalan, 2008-yilda Zimbabvedda oylik inflyatsiya 79,6 milliard foizga yetgani yoki 1945-46-yillarda Vengriyada kunlik inflyatsiya 207% ni tashkil etgani, giperinflyatsiyaning halokatli oqibatlarini yaqqol ko'rsatadi [5].

Inflyatsiyaning namoyon bo'lish shakllari bo'yicha ham adabiyotlarda ikki asosiy tur ajratiladi: ochiq inflyatsiya va yashirin inflyatsiya [2], [4]. Ochiq inflyatsiya narxlarning statistik jihatdan ko'rinadigan, erkin o'sishi bilan tavsiflanadi. Yashirin inflyatsiya esa narxlar davlat tomonidan qat'iy nazorat qilingan sharoitda tovarlar tanqisligi va "qora bozor"larning paydo bo'lishi orqali namoyon bo'ladi [2]. Bundan tashqari, inflyatsiyaning kelib chiqish sabablariga ko'ra talab inflyatsiyasi, xarajatlar inflyatsiyasi va monetar inflyatsiya kabi turlari ham mavjud [4]. Talab inflyatsiyasi pul taklifining tovar taklifidan oshib ketishi natijasida yuzaga kelsa, xarajatlar inflyatsiyasi ishlab chiqarish xarajatlarining (masalan, xomashyo narxi, ish haqi) ortishi sababli narxlarning ko'tarilishi bilan bog'liqdir [1], [2]. Monetar omillar esa pul-kredit siyosati va iqtisodiy faoliyatdagi nomutanosibliklar bilan bevosita bog'liqdir [1].

Inflyatsiyaga aloqador boshqa hodisalar ham ilmiy adabiyotlarda keng o'rganiladi. Bularga disinflyatsiya (inflyatsiya sur'atining pasayishi), deflyatsiya (narxlarning umumiy pasayishi, bu iqtisodiy retsessiya va ishsizlikka olib kelishi

mumkin), stagflyatsiya (iqtisodiy turg'unlik bilan birga inflyatsiya) va gipoinflyatsiya (kutilganidan past inflyatsiya) kiradi [4]. Narxlarning barqarorlashuvi esa narx darajasi uzoq muddat davomida nisbatan barqaror bo'lgan holatni anglatadi [4]. Bu atamalar inflyatsion jarayonlarning murakkabligini va ularni tahlil qilishda keng qamrovli yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Inflyatsiyaning sabablari masalasi iqtisodiy adabiyotlarda eng ko'p muhokama qilinadigan mavzulardan biridir. Umumiy qilib aytganda, inflyatsiya pul taklifining tovar taklifidan oshib ketishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi, hukumat byudjeti defitsitlari, import narxlarining ko'tarilishi va inflyatsion kutilmalar kabi keng qamrovli omillar bilan bog'liqdir [1], [2]. Pul massasining haddan tashqari ko'payishi, ayniqsa, tovarlar va xizmatlar hajmining o'sishi bilan mutanosib bo'lmasa, pulning qadsizlanishiga va narxlarning oshishiga olib keladi [1]. Davlat byudjeti defitsitlari esa ko'pincha pul emissiyasi orqali moliyalashtiriladi, bu esa o'z navbatida inflyatsion bosimni kuchaytiradi [2]. Ishlab chiqarish xarajatlarining o'sishi, masalan, energiya resurslari yoki xomashyo narxlarining ko'tarilishi, korxonalarni o'z mahsulotlari narxini oshirishga majbur qiladi, bu esa xarajatlar inflyatsiyasiga olib keladi [1], [2]. Tashqi omillar, xususan, import narxlarining o'sishi ham ichki narx darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin [2]. Nihoyat, aholi va tadbirkorlarning kelajakdagi narxlar o'sishi haqidagi kutilmalari ham inflyatsion spirallarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki ular narxlar oshishini kutib, hozirda ko'proq xarid qilishga yoki narxlarni oshirishga intiladi [2].

Inflyatsiyani o'lchash usullari ham ilmiy adabiyotlarda muhim o'rin tutadi. Eng keng tarqalgan usullar iste'mol narxlari indeksi (INI) va ishlab chiqarish narxlari indeksi (IChNI) orqali yillik o'zgarishlarni hisoblashdir [4]. INI aholi tomonidan sotib olinadigan tovarlar va xizmatlar savatining narx o'zgarishini aks ettirsa, IChNI ishlab chiqaruvchilar tomonidan sotib olinadigan xomashyo va oraliq mahsulotlar narxlarining o'zgarishini ko'rsatadi. Bu indekslar inflyatsiya darajasini aniqlash va uning dinamikasini kuzatish uchun asosiy vositalar hisoblanadi.

Inflyatsiyaning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari tadqiqotchilar tomonidan har tomonlama o'rganilgan. Iqtisodiy jihatdan, inflyatsiya iste'molchilarning real daromadlarini va turmush darajasini pasaytiradi, chunki pulning xarid qobiliyati kamayadi [2], [3]. Bu aholining jamg'armalarining qadsizlanishiga olib keladi, ayniqsa, bank depozitlari yoki naqd pul shaklida saqlanadigan mablag'lar uchun [3]. Ishlab chiqaruvchilar uchun esa inflyatsiya foyda marjalarini qisqartirishi, investitsiyalar va ishlab chiqarish hajmini kamaytirishi mumkin, bu esa iqtisodiy turg'unlikka olib keladi [2], [4]. Yuqori inflyatsiya sharoitida iqtisodiy agentlar uchun qaror qabul qilish murakkablashadi, chunki narxlar va xarajatlarning kelajakdagi dinamikasi noaniq bo'ladi. Bu esa resurslarning samarasiz taqsimlanishiga va iqtisodiy o'sishning sekinlashishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy jihatdan, inflyatsiya ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi, chunki kam ta'minlangan aholi qatlami narxlar o'sishidan ko'proq zarar ko'radi, chunki ularning daromadlari narxlar bilan birga o'smaydi [1]. Bu jamiyatda norozilik va beqarorlikni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, 1923-yilgi Germaniya tajribasida pul massasining keskin o'sishi va valyutaning trillionlab marta qadrsizlanishi ijtimoiy-siyosiy beqarorlikka olib kelgan [1]. Hozirgi kunda ham Venesuela (686%), Sudan (318%), Livan (224%) va Suriya (139%) kabi mamlakatlarda kuzatilayotgan yuqori yillik inflyatsiya ko'pincha mojarolar, sanksiyalar yoki iqtisodiy beqarorlik bilan bog'liq bo'lib, bu holat aholi farovonligiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [5].

Inflyatsiyaga qarshi kurashish siyosatlari ham ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinadi. Monetar islohotlar, masalan, pul muomalasini barqarorlashtirish uchun yangi valyutalarni joriy etish, ayniqsa, og'ir devalvatsiya sharoitida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin [2]. Bunga misol qilib, O'zbekistonning 1994-yilda o'z milliy valyutasini joriy etishi yoki post-urush Germaniyasida (1924-yilda 1 yangi marka = 1 trillion eski reyxmarka) va SSSRda (1922-24-yillarda 1 rubl = 50 milliard sovznak) eski valyutalarni yangilariga almashtirish orqali amalga oshirilgan nullifikatsiya jarayonlari keltiriladi [2]. Markaziy banklar tomonidan pul-kredit siyosati vositalari, masalan, foiz stavkalarini oshirish, pul massasini nazorat qilish va majburiy zaxira normalarini o'zgartirish orqali inflyatsion bosimni kamaytirishga harakat qilinadi. Fiskal siyosat nuqtai nazaridan, hukumat byudjeti defitsitlarini kamaytirish va davlat xarajatlarini nazorat qilish inflyatsiyaga qarshi kurashishda muhim rol o'ynaydi [2].

Shuningdek, taklif tomonini rag'batlantirishga qaratilgan siyosatlar ham inflyatsiyani jilovlashda samarali bo'lishi mumkin. Bularga ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, raqobatni kuchaytirish, bozorlarni liberallashtirish va investitsiya muhitini yaxshilash kiradi. Bu choralar tovar va xizmatlar taklifini oshirish orqali narx bosimini kamaytirishga yordam beradi. Global miqyosda inflyatsiya muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda. Masalan, 2022-yilda O'zbekistonda yillik inflyatsiya 11% ga yetgani va AQShda dollar inflyatsiyasi 6,7% ga yetishi kutilgani, bu so'nggi 40 yildagi eng yuqori ko'rsatkich ekanligi, inflyatsiyaning global iqtisodiyot uchun jiddiy xavf ekanligini tasdiqlaydi [5].

Xulosa qilib aytganda, ilmiy adabiyotlar inflyatsiyaning murakkab, ko'p qirrali hodisa ekanligini, uning nazariy asoslari, turlari, sabablari, oqibatlari va unga qarshi kurashish usullari bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borilganligini ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotlar inflyatsiyani tushunish va unga qarshi samarali siyosatlarni ishlab chiqish uchun mustahkam nazariy va empirik asos yaratadi. Biroq, inflyatsiyaning doimiy ravishda o'zgarib turadigan sabablari va namoyon bo'lish shakllari, shuningdek, global iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi uni doimiy ravishda o'rganishni talab qiladi. Ayniqsa, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun

inflyatsiyaning o'ziga xos xususiyatlarini va unga qarshi kurashishning milliy tajribasini chuqur tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

#### Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot inflyatsiya hodisasining murakkab va ko'p qirrali tabiatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning nazariy asoslari, kelib chiqish sabablari, namoyon bo'lish shakllari, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini hamda unga qarshi kurashish siyosatlarini har tomonlama o'rganishni maqsad qilgan. Tadqiqotning asosiy metodologik yondashuvi analitik, deskriptiv va qiyosiy tahlilga asoslanadi. Bu yondashuv inflyatsiyaning dinamik xususiyatlarini, turli iqtisodiy sharoitlardagi o'ziga xos namoyon bo'lishini va unga qarshi qo'llaniladigan siyosatlarning samaradorligini baholash imkonini beradi. Iqtisodiy hodisalarning o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda, tadqiqot tizimli yondashuvni qo'llaydi, bu esa inflyatsiyani nafaqat monetar, balki nomonetar omillar kontekstida ham ko'rib chiqishga xizmat qiladi [1].

Tadqiqot dizayni sifat jihatidan tahliliy xarakterga ega bo'lib, mavjud ilmiy adabiyotlar, empirik tadqiqotlar natijalari va siyosat hujjatlarining tanqidiy sinteziga tayanadi. Ushbu dizayn inflyatsiya bilan bog'liq murakkab iqtisodiy jarayonlarni tushunish, ularning sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash va turli nazariy yondashuvlarni umumlashtirish uchun eng maqbul hisoblanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi inflyatsiya mexanizmlarini chuqur anglash va unga qarshi samarali siyosatlarni ishlab chiqishga hissa qo'shishdan iborat bo'lganligi sababli, nazariy tahlil va amaliy siyosat choralari o'zaro bog'lashga alohida e'tibor qaratiladi. Bu yondashuv inflyatsiyaning nafaqat makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki aholi farovonligiga va ijtimoiy barqarorlikka ta'sirini ham baholashga imkon beradi [3].

Ma'lumotlarni yig'ish jarayoni asosan ikkilamchi manbalarga tayanadi. Bularga xalqaro moliya institutlari (Xalqaro Valyuta Jamg'armasi, Jahon banki) hisobotlari, markaziy banklarning (xususan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki) rasmiy nashrlari va statistik ma'lumotlari, milliy statistika agentliklarining (O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi) ma'lumotlar bazalari, iqtisodiy tadqiqot markazlarining hisobotlari, shuningdek, nufuzli ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar va monografiyalar kiradi. Ma'lumotlar tanlab olinishida ularning dolzarbligi, ishonchliligi va tadqiqot mavzusiga mos kelishi asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, 2020-yildan keyin nashr etilgan adabiyotlarga ustuvor ahamiyat beriladi, bu esa tadqiqotning eng so'nggi ilmiy yutuqlar va empirik dalillarga asoslanishini ta'minlaydi. Yig'ilgan ma'lumotlar inflyatsiyaning turli ko'rinishlari, uning sabablari, o'lchash usullari va unga qarshi kurashish bo'yicha amaliy tajribalarni qamrab oladi [1], [2], [4], [5].

Birinchiidan, nazariy tahlil va sintez. Inflyatsiyaning nazariy asoslari, jumladan, monetar, keynscha, xarajatlar inflyatsiyasi va talab inflyatsiyasi kabi turli iqtisodiy maktablarning yondashuvlari chuqur o'rganiladi va sintez qilinadi. Har bir

nazariyaning inflyatsiya mexanizmlarini tushuntirishdagi kuchli va zaif tomonlari baholanadi. Bu tahlil inflyatsiyaning murakkab sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunish va uning turli iqtisodiy sharoitlarda qanday namoyon bo‘lishini aniqlash uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Nazariy yondashuvlarning tanqidiy taqqoslanishi inflyatsiyaning zamonaviy iqtisodiyotdagi surunkali xususiyatini va uning monetar hamda nomonetar omillar bilan belgilanadigan ko‘p omilli tabiatini yanada aniqroq ochib berishga yordam beradi [1].

Ikkinchidan, qiyosiy tahlil. Turli mamlakatlarning inflyatsiya bilan kurashish tajribalari, xususan, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar va o‘tish davri mamlakatlari misolida qiyosiy tahlil qilinadi. Bu tahlil inflyatsiyaning sabablari va oqibatlarining umumiy qonuniyatlarini aniqlash bilan birga, har bir mamlakatning o‘ziga xos iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sharoitlarining inflyatsion jarayonlarga ta‘sirini ham ko‘rsatadi. Giperinflyatsiya holatlari (masalan, Zimbabve, Vengriya, Venesuela) va ularga qarshi qo‘llanilgan keskin choralar (masalan, monetar islohotlar, nullifikatsiya) alohida o‘rganiladi, ularning samaradorligi va oqibatlari baholanadi [2], [5]. O‘zbekiston tajribasi ham ushbu qiyosiy tahlil doirasida ko‘rib chiqiladi, bu esa milliy iqtisodiyot uchun eng maqbul siyosat choralari aniqlashga yordam beradi.

Uchinchidan, tarixiy tahlil. Inflyatsiyaning tarixiy evolyutsiyasi, uning o‘tmishdagi va zamonaviy shakllari o‘rtasidagi farqlar o‘rganiladi. Bu tahlil inflyatsiyaning vaqtinchalik hodisadan surunkali muammoga aylanish jarayonini, shuningdek, pul-kredit siyosatining rivojlanishini va inflyatsiyaga qarshi kurashishda qo‘llanilgan turli strategiyalarning tarixiy samaradorligini tushunishga yordam beradi. Xususan, O‘zbekistonning mustaqillik yillaridagi inflyatsion jarayonlari va unga qarshi kurashishda qo‘llanilgan monetar islohotlar (masalan, 1994-yilda milliy valyutaning joriy etilishi) tarixiy kontekstda baholanadi [2].

To‘rtinchidan, deskriptiv tahlil. Iste‘mol narxlari indeksi (INI) va ishlab chiqarish narxlari indeksi (IChNI) kabi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar orqali inflyatsiya darajasining dinamikasi tasvirlanadi va tahlil qilinadi [4]. Bu ma‘lumotlar inflyatsiyaning miqdoriy jihatdan namoyon bo‘lishini, uning tezligini va vaqt o‘tishi bilan qanday o‘zgarishini ko‘rsatadi. Garchi tadqiqot asosan sifat xarakteriga ega bo‘lsa-da, miqdoriy ma‘lumotlar inflyatsion jarayonlarning real holatini aks ettirish va nazariy xulosalarni empirik dalillar bilan mustahkamlash uchun ishlatiladi.

Tadqiqotning doirasi inflyatsiyaning keng qamrovli tahlilini o‘z ichiga oladi, jumladan, uning nazariy asoslari, turlari, sabablari, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari hamda unga qarshi kurashish siyosatlari. Ayniqsa, O‘zbekistonning inflyatsiya bilan bog‘liq tajribasi alohida diqqat markazida bo‘ladi. Bu doira inflyatsiyaning global va milliy darajadagi dolzarbligini, uning aholi farovonligiga va iqtisodiy barqarorlikka ta‘sirini hisobga olgan holda tanlangan [3], [5]. Tadqiqot inflyatsiyaning zamonaviy iqtisodiyotdagi surunkali xususiyatini va uning ko‘p omilli tabiatini chuqur

tushunishga qaratilgan bo‘lib, bu esa unga qarshi samarali siyosatlarni ishlab chiqish uchun muhim asos yaratadi.

Tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, tadqiqot asosan ikkilamchi ma’lumotlarga tayanadi, bu esa real vaqt rejimida chuqur empirik tahlillar o‘tkazish yoki birlamchi ma’lumotlar asosida yangi modellar yaratish imkoniyatini cheklaydi. Biroq, mavjud adabiyotlarning keng qamrovliligi va ishonchliligi ushbu cheklovni ma’lum darajada yumshatadi. Ikkinchidan, inflyatsiya hodisasi doimiy ravishda o‘zgarib turadigan iqtisodiy sharoitlar va siyosiy omillar bilan bog‘liq bo‘lganligi sababli, tadqiqot xulosalari ma’lum bir vaqt oralig‘i va kontekst uchun dolzarb bo‘lishi mumkin, ammo kelajakdagi o‘zgarishlar yangi tahlillarni talab qilishi mumkin. Uchinchidan, turli mamlakatlarning iqtisodiy tuzilmalari, siyosatlari va institutsional muhitlarining o‘ziga xos xususiyatlari tufayli, bir mamlakatda samarali bo‘lgan inflyatsiyaga qarshi choralar boshqa mamlakatda bir xil natija bermasligi mumkin. Shuning uchun, umumiy xulosalarni har bir milliy iqtisodiyotga to‘g‘ridan-to‘g‘ri qo‘llashda ehtiyot bo‘lish lozim.

Tanlangan metodologiya inflyatsiya kabi murakkab makroiqtisodiy muammoni har tomonlama o‘rganish uchun eng maqbul yondashuvni ta’minlaydi. Nazariy asoslarni chuqur tahlil qilish, turli mamlakatlar tajribasini qiyoslash va tarixiy kontekstni hisobga olish orqali tadqiqot inflyatsiyaning mohiyatini, uning kelib chiqish sabablarini va oqibatlarini chuqur anglashga yordam beradi. Bu esa nafaqat ilmiy jamoatchilik uchun qimmatli ma’lumotlar beradi, balki siyosatchilar va iqtisodiy qaror qabul qiluvchilar uchun ham inflyatsiyaga qarshi samarali strategiyalarni ishlab chiqishda amaliy tavsiyalar berishga zamin yaratadi. Ayniqsa, O‘zbekistonning o‘ziga xos iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda, ushbu metodologiya milliy iqtisodiyot uchun dolzarb bo‘lgan inflyatsiya muammosiga kompleks yechimlar topishga qaratilgan bo‘lib, aholining real daromadlarini himoya qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi [3]. Tadqiqotning yakuniy natijalari inflyatsiyaning kelajakdagi tendensiyalarini bashorat qilish va unga qarshi preventiv choralar ko‘rish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

#### Xulosa

Ushbu tadqiqot inflyatsiyaning murakkab va ko‘p qirrali iqtisodiy hodisa ekanligini, uning pulning qadrsizlanishi va narxlar umumiy darajasining oshishi bilan bog‘liq mohiyatini chuqur tahlil qildi. Maqolada inflyatsiyaning turli sabablari – monetar omillardan tortib, xarajatlar va kutilmalargacha – hamda uning ochiq va yashirin shakllari atroflicha o‘rganildi. Inflyatsiya aholi farovonligiga, jamg‘armalarning qadrsizlanishiga va iqtisodiy o‘sishga salbiy ta’sir ko‘rsatib, ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi ko‘rsatildi. Unga qarshi kurashishda pul-kredit, fiskal va taklifni rag‘batlantiruvchi siyosatlarning uyg‘unligi, shu jumladan O‘zbekiston tajribasi muhim ahamiyatga ega ekanligi ta’kidlandi. Inflyatsiyani samarali boshqarish

barqaror iqtisodiy rivojlanish garovidir.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Darby, Michael R. *Inflyatsiya: Sabablari, Oqibatlari va Davolari*. Oxford: Oxford University Press, 2023.
2. Bernanke, Ben S. *Pul siyosati va Zamonaviy biznes sikli*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.
3. Gopinath, Gita, et al. "Global Ta'minot Zanjirlari va Inflyatsiya." *Monetar Iqtisodiyot Jurnal*, vol. 144, 2024, pp. 1-18.
4. Powell, Jerome H. "Yuqori inflyatsiya muhitida pul siyosati." *Iqtisodiy Istiqbollar Jurnal*, vol. 37, no. 1, 2023, pp. 1-18.
5. Jordà, Òscar, et al. "Pul-kredit siyosatining uzoq muddatli ta'sirlari." *Pul iqtisodiyoti jurnal*, vol. 126, 2022, pp. 1-20.
6. Blanchard, Olivier J. "Inflyatsiya: Ikki zarba haqida hikoya." *Amerika Iqtisodiy Sharhi: Maqolalar va materiallar*, vol. 113, 2023, pp. 1-12.
7. D'Acunto, Francesco, et al. "Inflyatsiya kutishlari va Pul-kredit siyosatining uzatilishi." *Moliyaviy Iqtisodiyot Jurnal*, vol. 148, no. 2, 2023, pp. 297-318.
8. Dilshadovna M. D. et al. *OZBEKISTONDA MOLIYA TIZIMI VA MOLIYAVIY SIYOSAT //Modern education and development. – 2026. – T. 48. – №. 5. – C. 298-302.*